

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Oktober 2011

EUROENS SKJEBNE

Hva kreves for at Hellas og Italia skal trives med tyske mark som sin valuta? Hadde utfordringen vært stilt slik, hadde svaret vært lettere å se; nemlig tyske vaner. Hva gjelder lønns- og prisstigning og hva gjelder orden i statlige finanser.

Det siste halvannet året har den ene krisepakken i eurolandene avløst den neste. Det mest bekymringsfulle i denne situasjonen er ikke den manglende holdbarheten av de ulike kriseløsningene, men den manglende forståelsen av de grunnleggende utfordringene felles mynt skaper.

Felles mynt krever felles vaner

Rent politisk har Den økonomiske og monetære unionen i EU (ØMU) tynn demokratisk forankring. Sverige og Danmark ble ikke med fordi folket, ved folkeavstemning, sa nei. I andre land bestemte demokratisk valgte myndigheter at euro ville man ha, om man kunne få. Noe stort folkelig engasjement for å bytte ut egen pengeenhet med EUs fellesvaluta, var det vanskelig å spore.

Det man imidlertid ikke fikk med seg er at innføring av felles mynt innebærer noe langt mer enn å bytte ut gamle pengesedler med nye, akseptere en felles sentralbank, samt bortfall av egen rente- og valutapolitikk.

Dypest sett er europrosjektet et kulturprosjekt, om man i begrepet kultur legger vaner. Felles mynt krever felles vaner. Felles vaner når det gjelder lav inflasjon og orden i statsfinansene. Siden Tyskland hadde mest å tape ved overgang til felles mynt, nemlig den prestisjetunge og stabile tyske marken, som egentlig andre EU-land misunnte dem, var det ikke annet enn rett og rimelig at tyske vaner nå skulle gjelde for alle; euroen ble bygget over lesten til den tyske marken.

Hva kreves for at Hellas og Italia skal trives med tyske mark som sin valuta? Hadde utfordringen vært stilt slik, hadde svaret vært lettere å se; nemlig tyske vaner. Hva gjelder lønns- og prisstigning og hva gjelder orden i statlige finanser.

Hellas har ingen drakme og skrive ned, Italia ingen lire. Men da må man unngå å komme i en situasjon der det er behov for nedskrivning av ens valuta. Det betyr at lønns- og prisstigningen i Hellas og Italia må være på linje med den i Tyskland. Og at statens utgifter ikke må være så store at konkurranseutsatte virksomheter får for dårlige rammebetingelser.

Stabilitets- og vekstpakten virker ikke

Gammel vane er vond å vende. Bedre ble det ikke når gresk og italiensk overforbruk på statens hånd ikke fikk konsekvenser verken for renter eller valutakurs. Den lave renten som ECB – den felles sentralbanken for euroland – bestemte, kom også Italia og Hellas til gode. Noe påslag for en fremtidig devaluering trengtes ikke; man hadde jo ingen valuta å skrive ned.

Den disiplinen markedet tidligere hadde tuktet Hellas og Italia med, gjennom høyere rente når statsfinansene løp løpsk, var også borte. Den statlige låneiveren som var ment å holdes i sjakk gjennom den såkalte Stabilitets- og vekstpakten, fungerte ikke etter hensikten. En midlertidig overskridelse fra tysk side, som det ble sett gjennom fingrene med, uthulet paktens legitimitet og dermed dens effekt.

Fiskal union er lite realistisk

Mange ivrer for å skape en fiskal union, i tillegg til den monetære. En fiskal union innebærer at offentlige inntekter og utgifter i det enkelte land ansees som et EU-anliggende. At noen land har overskudd i sine statsbudsjetter og andre underskudd, blir mindre å bekymre seg over så lenge helheten er i rimelig balanse. Overføringer landene imellom inngår som et sentralt element i en fiskal union.

Parallellen til USA er klar. Hvert år har delstaten New Mexico store underskudd i sine offentlige budsjetter. Hvert år har Delaware solide overskudd i sine. Det hele jevner seg ut ved at New Mexico er fast mottaker av midler, og Delaware fast leverandør av dem. At amerikanerne i Delaware således finansierer offentlige utgifter i New Mexico, er et mindre problem. Man er amerikaner først, og dernest innbygger av den enkelte delstat.

I Europa er det motsatt, enn så lenge. Man har for vane å se seg selv som greker eller tysker først. Dernest som europeer. Så lenge det forholder seg slik, blir en fiskal union et demokratisk problem; den nødvendige støtten på grunnplanet mangler.

Svart økonomi i vekst

Politikerne i Hellas, godt presset av EU og Det internasjonale pengefondet (IMF), driver bare med krisepakker der hensikten er å tyne oss mest mulig, tenker den jevne greker; høyere skatter og reduserte offentlige ytelser for å bringe bedre balanse i de statlige finansene, er hva alt går om. Tilliten til politikerne svekkes. Vil de egentlig sitt eget folks beste?

I denne situasjonen er det trolig at omfanget av den skjulte økonomien vokser. Ikke bare i Hellas, men også i andre EU-land der skattetrykket og politikerforakten stiger. En voksende svart økonomi gjør at folk har noe å gjøre. Men har også som konsekvens at en økning i skatte- og avgiftssatser bringer mindre penger inn i statskassen enn planlagt. Det hele får preg av Catch-22.

I ettertidens lys

Nå – i ettertidens lys – skulle man tro at det var lett å se hva som skulle vært gjort annerledes da euroen i sin tid kom. Felles mynt som kulturprosjekt innebærer at man ikke bare fokuserer på tradisjonelle økonomiske forhold, men lodder dypere. Hvilke vaner og tradisjoner i samfunnet kommer under press med felles mynt?

Arbeidsmarkedets virkemåte og måten statens finanser ordnes på, er to helt sentrale områder. Et målbevisst arbeid der andre euroland over tid lykkes med å etablere tyske vaner på disse områdene, er viktig om euroen skal overleve på sikt.

Men nei – ingen ser ut til å ha særlig fokus på dette. Krisepakker der det nødvendige antall milliarder euro stadig øker, er det som preger nyhetsbildet og som opptar politikere og embetsverk i eurolandene.

Hva om Frankrike får problemer med euro?

Situasjonen i dag er ikke helt ulik den i 1968. Ungdom som har mistet tillit og tiltro til de eldre, til dem som styrer. Om Frankrike skulle komme i spill som Hellas og Italia, ville de politiske konsekvensene kunne bli farlige og vanskelig å kontrollere.

Vanen franskmennene har med å ta til gatene når verden går dem i mot, kan komme til å koste euroen dyrt.

4. oktober 2011

Tidligere Månedsbrev finnes på min hjemmeside

<http://home.bi.no/fag87025/>